

GOVORICA ARHEOLOŠKIH OSTALIN O ČASU SELITVE LJUDSTEV NA SLOVENSKEM

MARIJAN SLABE

Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo

Poglobiti se v mračno obdobje velikega preseljevanja ljudstev po hunskem navalu do prihoda Slovanov v naših krajih je mogoče le, če vključimo v razpravo tudi dogodke predhodnega obdobja. Vsako nasilno omejevanje tega obdobja z zgodovinskimi letnicami ali drugimi izstopajočimi historičnimi dogodki, bi nas odvedlo od ustrežajočega prikaza takratnega življenja na sedanjem slovenskem prostoru.

Vse poznane zgodovinske in arheološke pokazatelje te nekoliko več kot 100-letne časovne periode moramo torej gledati v luči neprekinjenih in med seboj zavisnih dogajanj, oziroma jih opazovati le skozi prizmo tako naravnane kritične presoje.

Nepretrgan trak zgodovinskih dogodkov, ki naj ga začnemo s Hieronimovim kratkim a nazornim prikazom razmer (leta 383),¹ nadaljujemo z nizom dogajanj, ki so sledila ob zadrževanju Teodozija in njegovih napetosti z Maksimom in Evgenijem, s prisotnostjo Alarihovih Gotov (leta 408 pred Emono),² in če si predočimo — sledeč obstoječim tezam — še ognjene zublje, ki so zajeli sedanje slovensko območje v času Atilovega prehoda³ ter končno še Odoakarjevo zadrževanje⁴ preden zavlada Teoderik,⁵ nam predoči jasno nezavidljive, takrat tudi že s politično upravnega stališča močno razkrojene družbene razmere in sploh stanje, v katerega je zapadal tedanji domačin v Vzhodnih Alpah. Ob vsem tem je razumljiva izreka J. Šašla, da so ljudje 4. in 5. stoletja pod težo vsakdanjega življenja, ki so ga bremenila življenjska negotovost in upravno politični propad, iskali zavetje in svoja pribežališča v varnejših, največkrat od glavnih cest oddaljenih krajih, oziroma so tudi utrjevali vile na podeželju ali pa se izseljevali k obali oziroma v italško deželo, da »ostajata v mestih dejansko samo še beda in proletariat in juridično vzdrževana lastnina meščanov«,⁶ ki seveda tudi v končni fazi popolnoma izgubi na veljavi.

Skratka upravno politično kot tudi gospodarsko stanje je bilo ob pričetku vzhodnogotske okupacije naših krajev, to je sto let pred prihodom Slovanov, vse prej kot umirjeno in urejeno in ga nikakor ne moremo primerjati s takrat obstoječimi razmerami bodisi še v Italiji, oziroma ob Vzhodnem Jadranu.⁷

Zato pa tudi ni mogoče v tako kratkem času zadrževanja vzhodnogotske manjšine pričakovati ponovnega dozorelega vznika antičnih tradicij, marveč je treba na tem perifernem prostoru iskati le medle poskuse vzpostavitve zakrnlega antičnega življenja.⁸ Casiodorova pisma, od katerih se nekatera nanašajo tudi na Posavje,⁹ kakor tudi Jordanesov zapisek iz sredine 6. stoletja o številnih mestih, ki so v okraš Panoniji med Sremom in Dunajem,¹⁰ bi nas mogla brez proučevanja kompleksne problematike celó zavesti in vsiliti povsem neustrezajočo podobo takratnega stanja na današnjih slovenskih tleh.

Okoliščine pa se niso spremenile tudi v preostalem obdobju do prihoda Slovanov, kratka era langobardske prisotnosti predstavlja le še obdobje nadaljnjega usihanja antičnega ritma.

Pogosta izraba težko dostopnega in lažje branjenega prostora za življenje je ena izmed najizrazitejših karakteristik časovne periode velikega preseljevanja narodov našega prostora ter izpričuje v marsičem specifično vlogo, ki jo je odigral v tem obdobju. Dosedanji arheološki dokazi, ki so še vedno vse prej kot zadovoljivi in jih skušamo v naslednjem predstaviti v njihovi izpovedni luči, nas marsikdaj opozarjajo na tehtnost obravnave tega prostora s posebnega zornega kota, z razliko od sosednjih dežel zunaj Vzhodnih Alp, kjer so posamezni dogodki narekovali vsekakor vrsto različnih tako upravno kot sociološko pogojevanih situacij.

*

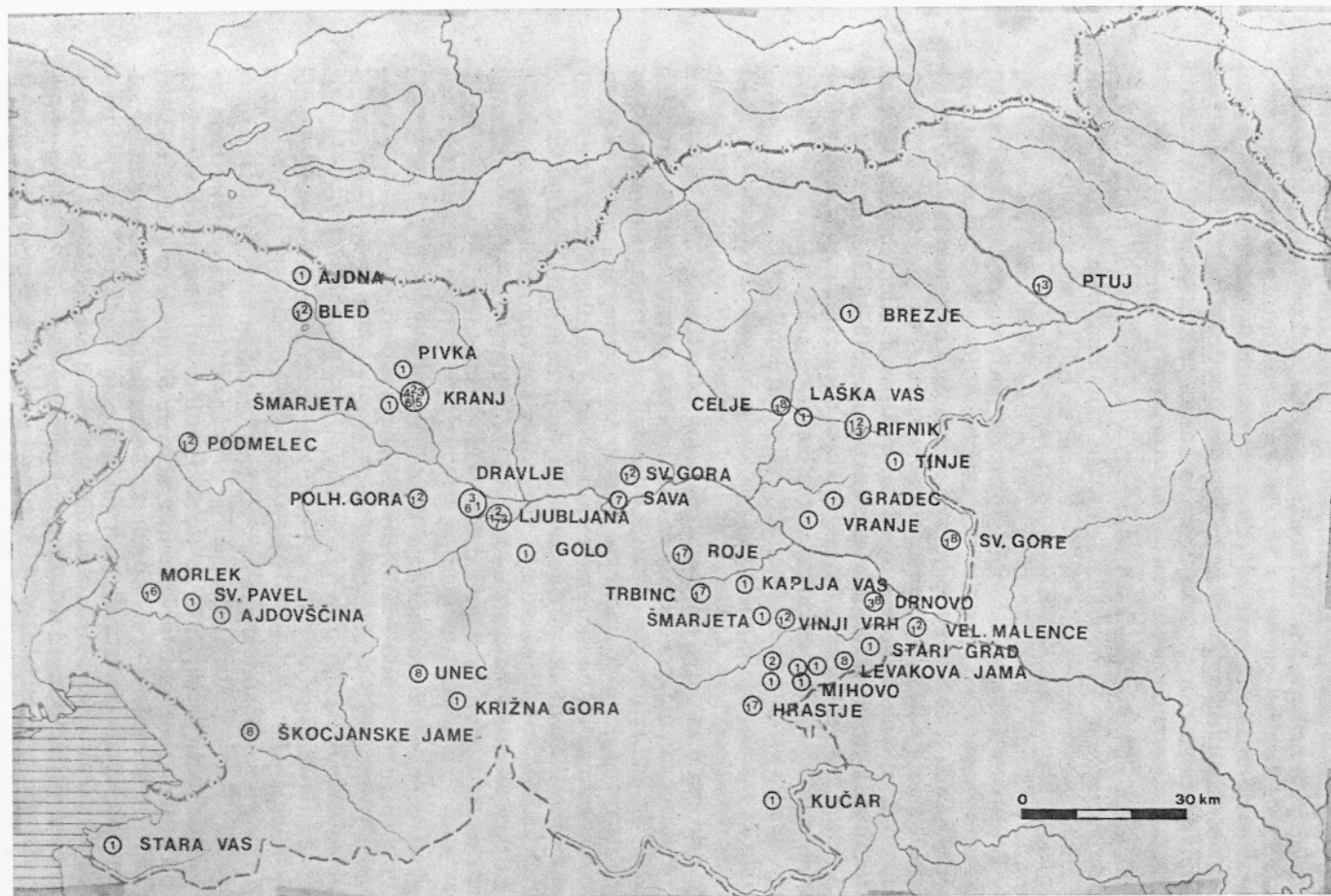
Glavne antične urbane celote, *Emona*, *Celeia*, *Poetovio*, *Neviodunum* itd. po dosedanjih arheoloških raziskavah in sploh ugotovitvah, povsem razumljivo nudijo skromno bero materialnih ostalin.¹¹

Celeia. Po J. Klemencu naj bi po Atilovem udaru ponovno postavili baziliko v Celeji, katere ostanke so našli koncem 19. stoletja.¹² Vendar je vsekakor ustrežnejše, če upoštevamo za datacijo te stavbe navedbo F. Kovačiča, po kateri ostaline pripadajo še 4. stoletju.¹³ J. Klemenc predstavlja kot možni relikv vzhodnogotske, langobardske ali frankovske svojine tudi še figuralni kos kasnoantičnega reliefa, ki naj bi izviral po vsej verjetnosti iz prve polovice 6. stoletja.¹⁴ Seveda se danes težko odločimo za kakršenkoli poskus ožje predločitve prave podobe takratnega mesta, zlasti pa za tezo, ki bi bila v prid razmahu mesta v tem nemirnem obdobju.

Podobno sodbo lahko izrečemo tudi za **Poetovio**, kjer prav tako ne zasledimo tistega karakterističnega arheološkega gradiva, ki je značilen oziroma ki karakterizira novodošla ljudstva tega stoletnega obdobja.¹⁵

Upoštevajoč dosedanja odkritja na Panorami v Ptuj, grajskem prostoru in tudi v okolici naselbine, zaključimo lahko le, da je že poznoantični čas močno okrnil življenjsko moč te urbane celote in da ni mogoče v tem času pričakovati, podobno kot v Emoni in v Celeji, to je na močno zamrlih mestih, nikakršnega presenetljivega vzpona v oživljanju antičnih prvin.¹⁶

Drnovo. Edini doslej, vsaj po literaturi sodeč, zaznavni najdbi: cikadna fibula¹⁷ je sled gotske zapuščine stoletja ter odkritje¹⁸ groba iz Drnovega kažeta vsekakor še tlečo iskro življenja v tem pristaniškem mestu ob Savi na Krškem polju, čigar podoba pa je sedaj, vsaj po dosedanjih pokazateljih, skromna in pomensko vse manj zanimiva. Zato pa pridobi na svoji pomemb-

Najdišča iz časa selitev ljudstev na Slovenskem. — *Archeological sites of the Migration period in Slovenia*

- 1 Poznoantični element. — *Late Roman element*
- 2 Langobardski element. — *Lombardic element*
- 3 Vzhodnogotski element. — *Ostrogothic element*
- 4 Gepidski element. — *Gepidic element*

- 5 Tirinški element. — *Thuringian element*
- 6 Frankovsko-alemanski element. — *Frankish-Allemanic*
- 7 Merovinške ostaline (?) — *Merovingian remains (?)*
- 8 Neopredeljivi germanski element. — *Unspecified Germanic element*

nosti obzidana (v 5. stoletju obzidje ponovno popravljeno)¹⁹ postojanka **Velike Malence**, vzdignjena na terasi nad Krko, ki je bedela nad cestnim prehodom iz Nevioduna v smeri Siscije.

Pozornost carja Justinijana se seveda dotakne tudi te utrdbe,²⁰ ki je vsaj po keramičnem izdelku langobardskega horizonta sodeč²¹ morda svojo strukturo prebivalstva popestrila še s tujci. Njen konec pa smemo verjetno vezati na prihod slovansko-avarskega etnosa.

Ajdovščina. Na Primorskem kaže naselbina v Ajdovščini, ki naj bi bila po P. Petruju najverjetneje v langobardskem času oživiljena, prav tako le skromne poskuse obnove bivanjih prostorov. Odkopani so bili ostanki stavb iz protja in ila ter dve jagodi, ki omogočata prav datacijo teh bivalnih ostankov.²²

Emona. Prisotnost človeka v Emoni dokazuje po famozni razrušitvi, oziroma pogromu mesta, nekje v 5. stoletju (verjetno Atilovo delo) sledove življenja v insulah 29 in 30 ter 15, ki pa je bilo, če vzamemo v obzir ostanke v zadnjih dveh sondah, kjer se kaže le skromna obnova bivališč,²³ osiromašeno in vsekakor z nekdanjimi antičnimi razmerami nevzporedljivo J. Klemenc omenja tudi najdbo bizantinskih novcev iz časa vlade Justina I. (518—527).²⁴ Seveda je ta poslednji podatek kot tudi nekateri starejši, ki govore o najdbah iz časov selitve ljudstev na tem prostoru, danes dokaj vprašljiv ali pa celo nedokazljiv, bodisi zaradi pomanjkanja ustrezne dokumentacije ali same najdbe.²⁵

Iz zadnjih let raziskovalnih posegov na emonskem področju izstopajo najdbe okroglega temelja, ki ga L. Plesničar-Gec naziva tudi starokrščanska rotunda iz 5. oziroma 6. stoletja ter dveh kapitelov pilastrov, ki naj bi bili, kot navaja avtorica, morda najzgovornejši dokaz življenja v 6. stoletju na emonskih urbanih tleh.²⁶ Seveda zahteva to odkritje obširnejšo in kritičnejšo presojo, kadar bo dano ustrezno dokumentacijsko gradivo na razpolago za podrobno proučevanje.^{26a} Vsekakor tudi ne moremo mimo slučajne najdbe, okova pasne spone polihromnega stila vzhodnogotskega — najverjetneje italškega porekla, ki ga je odkupil LRZSV za Mestni muzej Ljubljana v trgovini Antika (Posrednik) in naj bi bil po podatkih najden na Jakopičevem vrtu,²⁷ od koder poznamo tudi srebrni uhan z masivnim poliedrom,²⁸ ki je natančneje časovno nedoločljiv.

Novo stran v poglavju spoznavanja vzhodnogotske prisotnosti na širšem emonskem področju je obrnilo v zadnjem desetletju odkritje nekropole v **Dravljah**.²⁹ To najdišče po svoji specifičnosti najdenega gradiva in drugih izstopajočih značilnostih predstavlja prav gotovo eno izmed izhodiščnih točk pri odmotavanju tega 100-letnega klopčiča pri nas, kakor tudi vrednoto širšega spoznavanja v kompleksu arheološke problematike proučevanja preseljevanja ljudstev. Povsem novo postavko pri nas prinašajo dognanja v povezavi arheološko tipoloških in antropoloških elementov pri eksaktnejši določitvi etnosa na tem grobišču, oziroma omogočajo še jasneje razlikovati provenienco nekega predmeta od nosilca-lastnika v nekaterih grobovih. Skratka, mogoč je vpogled na vrsto novih soodvisnosti v grobih prvinah. S tem pa je mogoče podati popolnejše motive v ključnih predstavah, kot jih moremo predstaviti zgolj s tipološkimi zaključki. Grobišče je štelu okoli 60 grobov (49 je bilo arheološko dokumentiranih) in se vključuje med ostala doslej poznana vrstna grobišča srednjih velikosti 5. oziroma 6. stoletja n. e. Med grobovi so predvsem zanimivi: grob 1

s polihromnim zlatim prstanom, dvema ločnima fibulama in pasno spono (navajam sumarno); grob 15 z izjemnima ločnima fibulama; grob 25, ki ga znači pasna spona polihromnega stila; grob 44 s srebrno križno apliko, okrašeno podobno kot slogovna skupina predmetov Karavukovo, ki je verjetno nasprotno kot nekateri ostali kvalitetni predmeti — ki so izdelki italških delavnic — prinesena iz podonavskega področja. Pripadnost lastništva teh predmetov germanskemu vzhodnogotskemu etničnemu krogu je po materialni tipološki strani in v glavnem tudi po antropološki analizi okostij prav gotovo prepričljiva. Nekatere značilnosti groba 19 z enoreznim udarnim mečem in okostja 41 z ločno fibulo z enakomerno široko nogo približuje pokojnika, če se zanesemo tudi na poznane razlage,^{29a} k alemanski populaciji. Seveda je mogoče med germanske grobove z gotovostjo prišteti še nekaj okostij, ki jih znači predvsem umetno preoblikovanje lobanje. Določiti z gotovostjo etnično pripadnost ostalih pokojnikov brez nekih posebnih značilnosti, večkrat le s poznoantičnimi elementi prežetim gradivom, je vsekakor nemogoče, čeprav se je mogoče izreči zaradi vrste medsebojnih odvisnosti na grobišču, da gre najverjetneje tudi pri teh za tujce. Časovno je grobišče jasno izraženo in sovпада s časom vzhodnogotske oziroma v manjši meri tudi alemanske prisotnosti na naših tleh.

Pomen in funkcijo naselbine, kateri pripada grobišče, je mogoče vezati le na tedanjo upravno politično stanje. To pa nas navaja, da se izrečemo za vojaško postojanko z vrhovno oblastjo v svojem prostoru, ki je imela seveda tudi pomembno obrambno nalogo na križišču poti v prostoru ljubljanskih vrat oziroma v kompleksu »vojaške krajine«, kamor se je vključeval bržčas tudi ta prostor.³⁰ Njeno mesto pa je treba iskati morda celó v nekem, po svojem izvoru še antičnem selišču (morda v vili rustiki ali manjšem naselju). Upoštevajoč število grobov in čas pokopavanja, bi se mogli celó odločiti, da gre tu za neke vrste podobnih postojank, kot jih poznamo ponekod v Italiji (npr. Aosta).³¹

Kranj. Po vsem tem bi se draveljska naselbina razlikovala od kranjske vsekakor že po večjem številu stanovalcev slednje in zaradi njihove etnično mešane (seveda danes je težko ugotoviti ali posredno ali neposredno) strukture.³² Ne nazadnje je kranjska naselbina, katere grobišče so odkopali v glavnem na prelomu oziroma v začetku tega stoletja, živela neprimerno dalj časa, vsekakor pa še potem ko je draveljsko naselje, vsaj kot kaže grobišče, bilo že opuščeno. Od leta 1898 do 1905 je bilo v Kranju prekopanih oziroma odkopanih približno 650—700 grobov.³³ Seveda je danes to grobišče za strokovno proučevanje močno okrnjeno in nam, žal, zaradi pomanjkanja antropološke dokumentacije ne more nuditi tistih analitičnih kvalitét, kot jih lahko zaznavamo na draveljskem grobišču. Manjši del, še v današnjih možnostih obdelanega osteološkega gradiva, ki je shranjeno na Dunaju,³⁴ kljub nekaterim zelo pomembnim ugotovitvam — med drugim naj naglasimo umetno preoblikovanje treh ženskih lobanj — le skromno zapolnjuje vrzel. Po drugi strani pa dokazuje, da se bo kranjsko grobišče kazalo, žal, za vedno le v nepopolni izpovedni luči.

V razlagah in mnenjih, ki slone na arheoloških analizah gradiva in tudi splošnih historičnih spoznanjih (J. Wernerja, Z. Vinskega, J. Kastelica, B. Grafenauerja), je jasno poudariti dejstvo, da moramo dokončno ovreči staro tezo o »langobardskem Kranju«. Etnično strukturo pokopanega prebivalstva predstavlja predvsem domače bolj ali manj romanizirano prebivalstvo, ki si je ver-

jetno na strateški in po naravi dokaj zavarovani terasi morda že na prehodu 4. vsekakor pa v 5. stoletju, ko se prične spreminjati naselbinska struktura Vzhodnih Alp,³⁵ nad sotočjem Save in Kokre ustvarilo varno postojanko, kot je to pač takratni čas narekoval. Pripomniti moramo, da Z. Vinski grobišče okvirno datira na podlagi grobiščnega inventarja v čas od okoli leta 500 do okoli 600.³⁶ Vendar je treba naglasiti, da naselbina, kot rečeno, ni nastala v času prihoda Germanov, marveč je ta ob njihovem prihodu po vsej verjetnosti že obstajala, kot vrsta drugih deloma že naravno branjenih naselbin.³⁷

Prav zaradi izrazite lege, saj je predstavljala tudi zaporno točko na prehodu v Zgornjesavsko dolino, so se verjetno v neposredno bližino te naselbine, ali v naselbino samo doselili najprej Vzhodni Goti (vzhodnogotsko gradivo predstavlja med drugim nekaj zlomljenih ločnih fibul, ki pa izvirajo iz langobardskih ženskih grobov,³⁸ ter dve pestro okrašeni pasni sponi z okovom).³⁹ Težko bi bilo zanikati, da posadka na tem izpostavljenem mestu ni imela iste vloge, kot je bila zaupana draveljski postojanki.⁴⁰

Po letu 506 naj bi se jim morda v manjšem številu pridružili še tudi proti vzhodu usmerjeni Alemani, ki so se zatekli v Teoderikovo okrilje. Na njihovo prisotnost naj bi kazale po Zeissu ločne sponke z enakomerno široko nogo.⁴¹ Čeprav se Z. Vinski⁴² ne more odločiti, da bi sledil razlagi v tej smeri in meni, da v Dravljah, na Rifniku, Kranju sicer obstajajo znaki alemanskega življa, ki pa jih je treba vezati eventualno z Italijo oziroma frankovsko ekspanzijo za vlade Teodebesta, pa je treba poudariti dejstvo, da je draveljsko grobišče predvsem z grobom 41⁴³ podalo povod za utemeljeno nagibanje v prid starejše Zeissove hipoteke.⁴⁴

Kot novost smo dolžni navesti, da je Z. Vinski odkril na podlagi tipoloških analiz na eni doslej že objavljeni in eni še ne poznani ločni fibuli tudi gepidske tvornostne elemente. To ga je navedlo k temu, da je v povsem utemeljeni zvezi pokazal tudi na verjetno kratkotrajno gepidsko prisotnost v času bivanja Vzhodnih Gotov v Kranju.⁴⁵

Ker doslej še ni predstavljeno gradivo iz kranjskega grobišča v taki meri, da bi ga mogli tudi sami predstaviti, naj se v nadaljevanju poslužimo izvajanj in navedb Z. Vinskega. Poleg množice grobov domačega izvora, ki predstavljajo izrazito večino, odstopajo, glede na vzhodnogotske pokope, razmeroma številni langobardski grobovi. Značilen je predvsem germanski nakit, kot so S-fibule (dvajset ženskih grobov) ter več fibul s ptičjim motivom. Zanimivi sta tudi dve fibuli (en odlomek) iz langobardskih grobov, ki sta tirinškega izvora oziroma tirinški import. Razne ploščate fibule, igle lasnice in spenjalne igle pa so najdene tako v langobardskih kot v staroselskih grobovih. Isto bi po omenjenem avtorju veljalo tudi za sponke zgodnjebizantinskega mediteranskega tipa iz druge polovice 6. stoletja, ki pa so sicer produkt domače obrtniške dejavnosti. Med izdelke, v glavnem domačega izvora, štejejo tudi še kresila, noži, orodje za obdelavo volne in kože, zapestnice itd. Seveda ne moremo mimo košenih glavnikov, raznih verižic iz perl, nadalje prstanov, uhanov s poliedrom, keramičnega gradiva, predvsem tistega iz langobardskega horizonta in novcev različnega izvora. Odkopanih naj bi bilo tudi okoli sedem langobardskih vojaških grobov z orožjem.⁴⁶

Prisotnost germanske populacije na tem kraju moremo vplesti med naslednja časovna termina. Začetek naj bi označevala Teoderikova okupacija naših

krajev (tj. konec 5. stoletja — podobno tudi Dravljje), medtem ko bi se njihovo zaključno dejanje odigralo s prihodom slovanskega ljudstva, ko se Langobardi umaknejo v Italijo. To naj bi se po mnenju nekaterih avtorjev TOD zgodilo šele v začetku 7. stoletja.⁴⁷

Zdi se, da je ustrežnejše ta končni datum prisotnosti germanskega življa v Kranju obravnavati v smislu utemeljenih historičnih izhodišč, ki nam jih podajata M. Kos in B. Grafenauer. Po domnevi M. Kosa so namreč Slovenci že okoli leta 580 posedli področje nekdanje ljubljanske in celjske škofije in izpolnili »politično praznino brez pravega gospodarja«, ki je obstajala v poslednjih desetletjih 6. stoletja.⁴⁸ Po B. Grafenauerju pa je »vzhodni val obrskih Slovanov« do okoli 587/88 že preplaval tudi celjsko in ljubljansko kotlino. Posledica tega je tudi propad naselja v Kranju.⁴⁹ Težko bi si torej zamislili obstoj nekakšnega otoka z germansko populacijo še skoraj trideset let zatem v pokrajini s povsem novim prestižnim etničnim elementom, kjer ni prave neposredne povezave z matično sredino. Prav tako je težje poiskati tudi ustrezen vzrok za eventualni nadaljnji obstoj po številu skromne vojaške posadke v tako izpostavljeni in strateško pomembni točki, ki bi prišleca ovirala pri njegovem zasedbenem udejstvovanju. Vprašanje pa je, kaj se je zgodilo z domačini, ki se prav gotovo niso v celoti izselili oziroma opustili naselbino.

Ista usoda kot kranjsko postojanko je verjetno doletela takrat tudi po svojem izvoru še poznoantično utrdbo na **Pivki pri Naklem**, kolikor seveda ni bila takrat že opuščena.⁵⁰

Pri odgovoru ali smemo vzporejati začetek in konec grobišča na Lajhu v Kranju s časovnima mejnikoma na rifniškem grobišču, bi danes iz več razlogov pomišljali.^{50a} Morda je z večjo gotovostjo nakazati razliko v pomenu in funkciji posamezne naselbine, ki ju moremo izluščiti iz danih prvin grobišč in lokacijsko pogojenega naselitvenega prostora. Če sta Kranj in Dravljje kot kaže v 6. stoletju izrazito motivirana kot vojaško strateški obrambni točki, od katerih se prva navezuje (v kakšni obliki?) na romanizirano domačo naselbinsko enoto s stalno tujo, tudi vojaško-vzhodnogotsko in langobardsko prisotnostjo, oziroma druga kot vzhodnogotska upravno vojaška in tudi obrambna postojanka, pa je naselbino na Rifniku treba imeti za poznoantično staroselsko, spočetka verjetno pribežališčno in kasneje stalno naselbinsko celoto z eventualno le občasno prisotnostjo tujca, tako Vzhodnega Gota kot Langobarda.⁵¹

V 109 odkopanih grobovih na **Rifniku** izrazito prednjači gradivo poznoantičnega izvora, čigar vsebina se v bolj ali manj sličnih oblikah javlja tudi v Kranju, Dravljah in na Bledu I. Izstopajoč nakit ob okostjih so uhani s poliedrom oziroma košarico, bronaste ige s sploščeno glavico ter bronaste zapestnice z odebeljenimi nesklenjenimi konci. Vzhodnogotski kulturni element se kaže v ločni fibuli, ki naj bi označevala tudi pokop vzhodnogotske žene v grobu 9, seveda spada v čas vzhodnogotske okupacije tudi novec Atalarika (526—534). V langobardski prvinski krog je L. Bolta odbral srebrnik vladarja Klefa (572—574), zlatnik z napisom Justinijana I. (527—565), nadalje uvršča sèm tri S-sponke in keramični lonček z žigosanim okrasnim motivom.⁵² Vsekakor označuje pokop tujca tudi okostje z umetno preoblikovano lobanjo v grobu 56.⁵³

Poznoantična romanizirana naselbina na Rifniku, ki je bila zavarovana z obzidjem, je v svoji sredi, podobno kot so verjetno tudi ostala sorodna poznoantična naselja spočetka pribežališčnega in kasneje stalno naseljenega tipa,

vključevala v svoji poselitveni strukturi tudi kultno stavbo (tu sta to večja in manjša cerkev).⁵⁴ S tem, kot lahko predpostavljamo, je ponazarjala tudi zaključeno naselitveno enoto s samostojnim, v precejšnji meri avtarktičnim karakterjem tako v socialnem kot upravno ekonomskem pogledu in se je na povsem svojstven, danes še težko natančneje določljiv način vključevala v takratni ritem življenja, ki ga je narekovala situacija s prisotnostjo menjajoče se tuje vladajoče sile. Navzočnost tujca v takem povsem svojstveno motiviranem okolju pa smemo verjetno imeti za, kot rečeno, zgolj za občasno in nikakor ne stalnejšo okupacijsko silo, kot je to primer v Kranju. O tem nas prepričuje med drugim tudi redkost tujih germanskih prvin v grobovih.

Enotnejša kulturna komponenta kot na rifniškem grobišču pa odseva v gradivu iz grobišča **Bled I** z doslej 103 odkopanimi grobovi.^{54a} Zaenkrat še ni mogoče sklepati po objavljenem gradivu, ali prične grobišče rabiti tudi že pred kasno drugo polovico 6. stoletja, čeprav ne moremo mimo domneve, da je naselbina na Bledu verjetno nastala pod istim motivom kot na Rifniku in druge podobno nastanjene postojanke oziroma tiste, ki jih poznamo kot poznoantične refugije, npr. Tinje pri Žusmu, Trbinc pri Mirni (novec Anastazija I., 491—518), Zidani Gaber pod Gorjanci, verjetno Stari grad nad Podbočjem, Polhograjska gora itd.⁵⁵ Grobni inventar (26 uhanov s košarico in 15 s poliedrom, 3 bronaste broše, fibula v obliki pava, 19 kosov železnih zapestnic itd.), ki je bil doslej objavljen z Bleda in ki predstavlja (z izjemo S-fibule panonsko langobardske faze) poznoantično dediščino, nam pač narekuje, da neke začetne časovne meje grobišča tu vsaj zaenkrat ni mogoče točneje odrediti. Začetek grobišča bi prav gotovo bil lahko precej zgodnejši, medtem ko bi zaključno fazo mogli ugotavljati morda le v neposredni zvezi z grobiščem Bled II,⁵⁶ med katerima verjetno ne bo nekega ostrega časovnega presledka, marveč smemo pričakovati v določenem obdobju pronicanje — mešanje starejše kulture in novega slovanskega horizonta. Skratka, na Bledu naj bi šlo za počasno odmiranje ter absorbiranje starejšega poznoantičnega relikta na račun slovanske etnične strukture.

Vse vidnejše mesto pa v zadnjem času zavzema **Ajdovski gradec** nad Vranjem. Naselbina je bila obdana z obzidjem v obliki trikotnika. Njeno uveljavljanje se prične, kot pri večini naših refugijev, s spremembami v 4. in 5. stoletju. P. Petru domneva nastanek ob koncu 4. stoletja s padcem obdonavskega limesa, medtem ko je treba njen konec zaenkrat iskati v drugi polovici 6. stoletja, ko naj bi morda bila nasilno požgana. Morda je postala žrtev slovanskega navala. Najmlajše časovno opredeljivi predmeti so: novca Justinijana I., uhan s košarico in pasna spona s ščitastim trnom.

Postojanki je pripadalo ustrezajoče grobišče. Osrednji kompleks tega središča je predstavljal bazilika; nekoliko nižje pod njo je stala še istočasna cerkvena stavba z vgrajenim škofijskim sedežem in sediščem za njegove duhovniške spremljevalce. K njej je bila postavljena še krstilnica s šesterostrano piscino. Funkcijo tega pribežališča moramo vsekakor iskati v cerkveni namembnosti, bodisi da se je ta izkazovala kot škofovsko zatočišče bodisi kot samostanski kompleks.⁵⁷

V verigo staroselskih postojank, pribežališč, ki, kot rečeno, postanejo sčasoma če že ne edina, pa vsaj najtipičnejša poznoantična prebivališčna aglomeracija, je treba šteti tudi zatočišča pod Gorjanci (**Vratolom**, **Pendirjevka**, **Zidani Gaber** z grobovi v trdnjavi in okoli nje, **Hrastje** pri Orehovici in **Orehok** pri

Stopičah) z raznimi pasnimi sponami (tudi takimi s ščitastim trnom), s suličnimi ostmi, koščenim glavnikom, železnimi okovi in noži, s keramiko, s črnilnikom itd. Mimogrede naj še navedemo, da gradivo, ki ga je mogoče natančneje časovno opredeliti, znači predvsem čas sredine in druge polovice 6. stoletja.⁵⁸ Seveda pa s tem ne mislimo, da so selišča tudi takrat nastala.

Tem poselitvenim točkam izpod vznožja Gorjancev je ležala nasproti, vsaj po analogijah sodeč, poznoantična naselbina nad levim bregom Krke na **Vinjem vrhu**. J. Pečnik je tod odkopal šest okostij iz 6. stoletja n. š., kasneje pa poslal na Dunaj inventar še enega groba iz tega obdobja. Med pridevki naj omenimo predvsem pozlačeno srebrno ptičjo sponko, pozlačen bronast pasni okov z živalskim motivom, dva koščena glavnika, člene ogrlice, dve pravokotni bronasti sponici, itd. Sicer pa ne smemo pozabiti tudi uhanov s poliedrom oziroma uhana z odpadlo košarico, ki jih je dobil Narodni muzej iz Ljubljane skupaj s prazgodovinskim gradivom.

Predmeti germanskega porekla nakazujejo, podobno kot na Rifniku, občasno prisotnost tujega ljudstva (Langobardi) v domači sredini.⁵⁹ Seveda smo dolžni naglasiti, da so »podeželska naselja« praktično z nekaterimi izjemami doslej še povsem neraziskana in je danes še težko podati dalekosežnejše zaključke.

Tudi najdišča **Podmelec** v Baški grapi, ob stari poti, ki je vodila iz Selške doline v porečje Soče, so se arheološke raziskave komaj dotaknile. Tu je bilo precej grobov uničenih že pred prvo svetovno vojno, vsebovali pa so železne predmete in keramiko. Po drugi vojni je bilo raziskanih osem grobov s pridevki: železno in bronasto pasno spono, železnim nožem in nekaj keramike. Ti pridevki, kakor tudi značilnosti pokopa in grobišča, so omogočili raziskovalcu datacijo grobišča te naselbine, ki je bila obdana z nasipom, v drugo polovico 6. stoletja oziroma v langobardski kulturni horizont.⁶⁰ Verjetno smemo seveda ponovno le na podlagi predhodno omenjenih izhodišč misliti, da imamo tudi tu opravka s seliščem, ki ima svoj izvor že v poznoantičnem času, a preživi čase velikega preseljevanja in doživi prihod slovanskih priseljencev v Vzhodne Alpe.

Pestrejšo zbirko predmetov kot Podmelec pa nam je že doslej ponudilo grobiščno območje na **Sveti gori** v Zasavju. Narodni muzej v Ljubljani hrani le dva koščena glavnika, fibulo s čebulastimi glavicami, bronasto pasno spono in dve S-fibuli.⁶¹ Tudi tu smemo na podlagi lokacije in drugih značilnosti govoriti o naselbini istega izvora in podobnega časovnega horizonta kot prej omenjena selišča, vendar s poudarkom, da je tudi tu kot na Rifniku oziroma Vinjem vrhu pričakovati občasno germansko navzočnost.

Sorodnega tipa po svojem namenu in izvoru bo tudi utrjena naselbina **Sv. Pavel** nad Vrtovinom v Vipavski dolini z dokaj teže opredeljivim gradivom (dve železni puščici z ostjo na lastovičji rep, stilos, kresilo itd.), kjer se je življenje obdržalo neprekinjeno v zgodnji srednji vek.⁶² V skupino tega poselitvenega rastra lahko pridružimo še pribežališče na **Polhograjski gori**, kjer so bili v zadnjih letih odkriti poleg obrambnega obzidnega venca naselbine še ostanki izdelkov poznoantičnega izvora. Sicer se najdeno gradivo časovno izraziteje zaključuje zaenkrat s kosom keramike s pečatnim vzorcem zelo kasnega antičnega horizonta⁶³ in s tem dopolnjuje že poznano depojsko najdbo kovinskih predmetov po P. Petruju. Ta naj bi bil zakopan po njegovih zaključkih v času nastalih sprememb med leti 535 do 547/8 (posamezni predmeti bi sodili še v

5. stoletje) oziroma, kot pravi avtor, v času langobardsko-frankovskega prodora; vsebuje pa značilnosti predvsem romanske in deloma merovinško-langobardske smeri.⁶⁴

V obravnavano časovno obdobje bodo verjetno sodili tudi okostnjaki s skromnimi pridevki iz **Stare vasi** pri Dvorih nad Izolo.⁶⁵ Seveda moramo med sledove človekove prisotnosti v tem nemirnem času prisoditi tudi grobišče na **Svetih gorah** na Bizeljskem, kamor naj bi po mnenju odkritelja domačini in tujci (germanska plemena) skupaj pokopavali svoje mrtve. Predvsem je zanimiv sicer uničen grob vojščaka z delom umba, dvema železnima nožema, kosom koničaste skledice, kovinskim okovjem in drugimi fragmenti. P. Korošec datira grob, kot je mogoče razbrati, na prehod 5. v 6. oziroma v zgodnje 6. stoletje in ga uvršča v tako imenovano skupino bojevnških pokopov z območja Polabja in severne Češke.⁶⁶

Dve novo odkriti poselitveni točki **Kučar** nad Podzemljem z doslej predvsem zanimivo stavbno arhitekturo: ostanki dveh sakralnih stavb, katerih izvor je treba iskati v 5., a propad v naslednjem stoletju,⁶⁷ ter **Prapretno** na Kozjanskem (naselbina naj bi dočakala Slované),⁶⁸ ki ga moremo vezati v sklop že poznanih poselitvenih točk (Ajždovski gradec nad Vranjem, Rifnik, Tinje) le še dopolnjujeta predstavo o poselitvi našega prostora pred prihodom Slovanov.

V kakšno zvezo smemo spravljati pokop umrlih z preoblikovanima lobanjama; enega iz **Levakove jame** pri Podbočju, drugega iz **Škocjanskih jam** pri Divači, je danes težko odgovoriti. Glede na antropološko analiziran pojav takega prevezovanja glav v času preseljevanja ljudstev, je njihova časovna opredelitev tudi pri nas v ta čas za sedaj najbolj umestna.⁶⁹

Na obstoj takratnega življenja pa kdaj kažejo tudi nekatere posamične najdbe, ki so sicer izrazito poznoantičnega izvora, a se pojavljajo še med 5. in 7. stoletjem. Tako npr. uhani s poliedrom, ki so jih našli v **Kaplji vasi** pri Tržišču (od tod izhaja tudi uhan s košarico), **Rojah** pri Moravčah (Gabrovka), **Laški vasi** pri Celju in **Ptuju**.⁷⁰

Nadalje sta tu še dve osamljeni najdbi: pasna spona s ščitkom na trnu, ki jo hrani Narodni muzej v Ljubljani iz **Unca** pri Rakeku,⁷¹ ter plošča škofa Gaudencija iz **Prebolda** v Savinjski dolini, ki jo M. Abramič stavlja v konec 4. ali začetek 5. stoletja,⁷² medtem ko se P. Petru enkrat ne opredeli za datacijo tega spomenika, ga drugič vključuje v 6. stoletje.⁷³

In ob koncu naj še omenimo, kot pravi M. Urleb, da danes še ni mogoče z gotovostjo trditi, da bi naselbina na **Križni gori** kontinuirano živela od 4. do konca 6. stoletja, čeprav izvira od tu prevrtna novca Anastazija I.⁷⁴ Zdi se, da pa glede na ostale poselitvene točke na podobnih mestih in poleg tega še omenjeni novci že jasneje nagibljejo našo opredelitev, da tudi to seliščno enoto povežemo v sklop ostalih poznoantičnih refugijev z vsem običajnim obnašanjem, kot ga je narekoval tedanji čas v našem prostoru.

*

V tem orisu, ki je še daleč od popolnosti, seveda ni upoštevanih npr. tudi še vrsta lokalitet poznoantičnega značaja, ki so bile prav gotovo poseljene tudi še v času preseljevanja.⁷⁵ Vendar sem se jih v svoji obravnavi namerno izognil zaradi nezadostnega poznavanja gradiva, ker le-to ni dostopno ali pa ni ohranjeno; so pa tudi sami podatki o najdišču in najdbah pomanjkljivi, da jih ni

mogoče z gotovostjo uporabljati. Kljub temu lahko zaključimo, da si že danes lahko vsaj grobo predstavljamo razmere in poseljenost, na katere so naleteli naši predniki na sedanjem slovenskem prostoru.

¹ F. Lukman, *Sv. Hijeronima izbrana pisma* 1 (1941) 272.

² J. Klemenc, *Ptujski grad v kasni antiki*, Dela 1. razr. SAZU 4 (1950) 62 s. J. Šašel, *Vodnik po Emoni* (1955) 31. L. Plesničar-Gec, La città di Emona nel Tardoantico e suoi ruderi paleocristiani, *Arh. vestnik* 23 (1972) 367 ss.

³ Npr. B. Grafenauer, *Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev*, Dela 1. razr. SAZU 7 (1952) 402.

⁴ B. Grafenauer, Uvodni pregled zgodovine ljubljanskega okoliša do naselitve Slovanov, *Zgodovina Ljubljane* 1 (1955) 220.

⁵ B. Grafenauer, *Ustoličevanje*, 409 ss.

⁶ J. Šašel, Problem naseljevanja vzhodnoalpskih Slovanov, *Kronika* 20 (1972) 5.

⁷ M. Slabè, *Dravljje, grobišče iz časov preseljevanja ljudstev*, Situla 16 (1975) v zaključku, 90 z op. 64.

⁸ *Ibidem*, 92 s.

⁹ F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku* 1 (1902) 4 ss. B. Grafenauer, *Ustoličevanje*, 410.

¹⁰ F. Kos, o. c., XII.

¹¹ Prim. M. Slabè, *Dravljje*, 84 ss.

¹² J. Klemenc, Starokrščanska svetišča v Sloveniji, *Arh. vestnik* 18 (1967) 123 ss.

¹³ F. Kovačič, *Slovenska Štajerska in Prekmurje* (1926) 47. Seveda je treba k dataciji vsekakor upoštevati analitične osnove V. Kolšek, ki pa še niso objavljene.

¹⁴ J. Klemenc, Figuralni fragment kasnoantičnega reliefa iz Celja, *Arh. vestnik* 3 (1952) 99 ss. Upoštevati še: P. Korošec, Še nekaj misli o zgodnesrednjeveški figuralni plastiki v Sloveniji, *Arh. vestnik* 21—22 (1970-71) 257 ss.

¹⁵ Morda je iz gotskega časa trdnjavnica na Gradu. J. Klemenc, *Ptujski grad v kasni antiki*, 23 in drugod. Upoštevati tudi J. Šašel, *Kronika* 9 (1961) 15 ss. I. in J. Curk, *Ptuj* (1970) 41 ss, s cit. lit. na str. 151.

¹⁶ M. Slabè, *Dravljje*, 86 s.

¹⁷ Z. Vinski, *Jahrbuch RGZM* 4 (1957) 140, Abb. 14; Idem, *Arh. vestnik* 11—12 (1960-61) 231. J. Kovačević, *Varvarska kolonizacija južnoslovenskih oblasti* (Novi Sad 1960) 29, sl. 50. S. Škaler, *Neviodu-*

num v zgodnjem srednjem veku do naselitve Slovencev (T. Knez, P. Petruž, S. Škaler, *Municipium Flavium Latobitorum Neviodunum* [1961] 43).

¹⁸ F. Stefan, *Das Joanneum* 6 (1943) 57.

¹⁹ P. Petruž, Novejše arheološke raziskave Clastra Alpium Iuliarum in kasnoantičnih utrd v Sloveniji, *Arh. vestnik* 23 (1972) 358 z nav. lit. pod op. 31.

²⁰ B. Grafenauer, *Ustoličevanje*, 419, cit. lit. S. Škaler, o. c., 44.

²¹ R. Ložar, Staroslovansko in srednjeveško lončarstvo v Sloveniji, *Glasnik Muz. društva za Slovenijo* 20 (1939) 220 ss. Glej tudi S. Petruž, Nekaj zgodnesrednjeveških najdb iz Gorjancev, *Arh. vestnik* 18 (1967) 435. J. Werner, *Die Langobarden in Pannonien*, Abhandl. der Bayer. Akad. der Wiss., Phil.-hist. Klasse, N. F. 55 (1962) 124, T. 17, 4. P. Petruž, *Arh. vestnik* 23 (1972) 358.

²² P. Petruž, o. c., 351; Idem, Najnovija istraživanja klauzura Julijskih Alpa, *Osječki zbornik* 12 (1969) 18.

²³ L. Plesničar-Gec, Emona v pozni antiki, *Arh. vestnik* 21—22 (1970-71) 119.

²⁴ J. Klemenc, *Zgodovina Emone, Zgodovina Ljubljane* 1 (1955) 353. Isti (*ibidem*, 333) tudi navaja, da so po Atilovem porušenju mesta — na kar kažejo arheološki dokumenti in zgodovinski viri — meščani zgradili skromna bivališča in jih verjetno ponovno zavarovali z obnovo obzidja.

²⁵ Prim. M. Slabè, Grobišče iz dobe preseljevanja narodov v Dravljah, *Arh. vestnik* 21—22 (1970-71) 141. Tu smo dolžni opozoriti na omembo in datacijo groba človeka s konjem (A. Kollautz, Awarren, Langobarden und Slawen in Noricum und Istrien, *Carinthia* I, 155 [1965] 620), ki ga omenja že A. Müllner, *Emona* (1879) 54.

²⁶ L. Plesničar-Gec, *Varstvo spomenikov* 13—14 (1968-69) 162; Eadem, Emona v luči najnovejših arheoloških odkritij, *Sinteza* 13—14 (1969) 116. Iz časa preseljevanja, kot navaja avtorica pa so še kos ročaja s pečatnimi ornamentami in bronasta fibula v obliki leva (L. Plesničar-Gec, *Varstvo spomenikov* 17—19 [1974] 200; glej tudi D. Vuga, Šumi — Ljubljana, *Arh. pregled* 17 [1975] 71).

^{26a} Upoštevaj J. Šašel, *Emona*, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 50

(1975) 20, kjer navaja: ... *prostor kurije — rimske mestne posvetovalnice, ki je v Emoni imela okrogel tloris, pa je arhitekt skušal nakazati z opečnim prizidkom na vzhodni fasadi stanovanjskega bloka na vogalu Gregorčičeve in Gradšča*.

²⁷ M. Slabè, *Kulturna sled iz obdobja preseljevanja ljudstev v Ljubljani*, *Arh. vestnik* 29 (1978) 425.

²⁸ L. Plesničar-Gec, *Arh. vestnik* 21—22 (1970-71) 121, sl. 3.

²⁹ M. Slabè, *Dravljje*.

^{29a} H. Zeiss, *Zur ethnischen Deutung frühmittelalterlicher Funde, Germania* 14 (1930) 23. B. Grafenauer, *Ustoličevanje*, 412 ss.

³⁰ Prim. J. Šašel, *Alpes Iuliana*, *Arh. vestnik* 21—22 (1970-71) 38; Idem, *Situla* 14—15 (1974) 260.

³¹ B. Grafenauer, *Ustoličevanje*, 412.

³² Prim. Z. Vinski, *Rani srednji vek u Jugoslaviji od 400. do 800. godine*, *Vjesnik Arh. muzeja u Zagrebu* 5 (1971) 56.

³³ I. Kiszély, *Short Antropological Characterization of the Langobard Age Grave-Yard in Kranj*, *Glasnik Antrop. društva Jugoslavije* 7 (1970) 66 s.

³⁴ *Ibidem*, 65.

³⁵ B. Grafenauer, *Ustoličevanje*, 403 ss; ob tem pa še posebej prvi odstavek na str. 405.

³⁶ Z. Vinski, *Krstoliki nakit epohe seobe naroda u Jugoslaviji*, *Vjesnik Arh. muzeja u Zagrebu* 3 (1968) 135.

³⁷ O Kranju in arheoloških najdbah piše tudi T. Knific, *Arheološka najdišča Kranja*, *Kronika* 19 (1971) 70 ss.

³⁸ J. Werner, *Die Langobarden in Panonien*, 126. Z. Vinski, *O rovašenim fibulama Ostrogota i Tirinžana povodom rijetkog tirinškog nalaza u Saloni*, *Vjesnik Arh. muzeja u Zagrebu* 6—7 (1972-73) 192 s.

³⁹ V. Bierbrauer, *Die ostgotischen Grab- und Schatzfunde in Italien* (Spoleto 1975) T. 69, 1, 2.

⁴⁰ M. Slabè, *Dravljje*, 98.

⁴¹ H. Zeiss, *o. c.*, 21 ss. B. Grafenauer, *Ustoličevanje*, 412 ss.

⁴² Z. Vinski, *Vjesnik Arh. muzeja u Zagrebu* 5 (1971) 56 s.

⁴³ M. Slabè, *o. c.*, 41 in drugod.

⁴⁴ Ob tem sili v ospredje tudi problematika o etnični pripadnosti groba iz Morleka z uhanom »alemanskega« tipa: J. Kastelic, *Najdbe zgodnjega srednjega veka v Gojačah pri Gorici*, *Zgodovinski časopis* 6—7 (1952-53) 100 ss. B. Marušič, *Staroslovanske in neke zgodnje srednje-*

veške najdbe v Istri, *Arh. vestnik* 6 (1955) 114.

⁴⁵ Z. Vinski, *Vjesnik Arh. muzeja u Zagrebu* 5 (1971) 56; Idem, *Vjesnik Arh. muzeja u Zagrebu* 6—7 (1972-73) 193 s.

⁴⁶ Z. Vinski, *Vjesnik Arh. muzeja u Zagrebu* 5 (1971) 56, 57 s cit. lit. avtorja. Tudi J. Werner, *Die Langobarden in Panonien*, 125 ss.

⁴⁷ Z. Vinski (*Arh. vestnik* 11—12 [1960—1961] 230) navaja, da so langobardski grobovi v Kranju prisotni morda že po letu 546, gotovo pa od 568, tja v čas po letu 600. Do leta 610 oziroma 611 se je v Kranju, po njegovem mnenju, obdržala langobardska postojanka čedadskega vojvodstva. Kasneje pa se izrazi (*Vjesnik Arh. muzeja u Zagrebu* 5 [1971] 57), da je okoli leta 600 langobardska vojska zapustila *Carnium*. J. Kastelic (*Staroslovanski Kranj, 900 let Kranja* [1960] 41) pa pravi: »Grobišče na Lajhu — germansko, ostrogotsko-alemansko, zlasti langobardsko grobišče — je bilo v rabi do začetka 7. stoletja«.

⁴⁸ M. Kos (*Zgodovina Slovencev* [1933] 29 s) naglašja tudi, da po letu 568 na ozemlju med Italijo in Panonijo langobardskega življa ni več, morda ga je pričakovati še nekaj let potem ponekod v prostoru med Furlanijo in zgornjim Posavjem.

⁴⁹ B. Grafenauer (*Ustoličevanje*, 422 ss) se jasno izrazi, da nekeje od leta 580 dalje ni več misliti na germansko postojanko v Kranju; Idem, *Naselitev Slovanov v Vzhodnih Alpah in vprašanje kontinuitete*, *Arh. vestnik* 21—22 (1970-71) 26 s.

Ali smemo ravno v ta čas postaviti grob 1 z D-spono iz uničenega grobišča na Gorenji Savi v Kranju, ki ga P. Korošec (Period seobe naroda u Sloveniji, *Materijali* 9 [1970] 44) uvršča v čas obdobja selitve ljudstev ali celot morda v sam predhodni slovanski čas. T. Knific (*Dve staroslovanski grobišči z ozemlja loškega gospostva, Loški razgledi* 22 [1975] 11 s) je grob obravnaval iz drugega zornega kota in datiral grobišče Gorenja Sava-Kranj v konec 8. in v prvo polovico 9. stoletja kot staroslovansko ostalino.

»Pretežni del odkritega zidanega temelja kulne stavbe«, ki so jo odkrili ob zadnjih arheoloških raziskavah ob farni cerkvi v Kranju in ki jo A. Valič (*Oris 20-letnih raziskovanj grobišča v Kranju, Kranjski zbornik* [1975] 161) sicer postavlja v čas, ki izpada že izven naše

obravnavane teme, bo treba verjetneje načeti tudi še v sklopu kompleksne problematike naselbine in njej pripadajočega grobišča na Lajhu.

⁵⁰ Prim. A. Valič, Gradišče nad Pivko pri Naklem, *Arh. vestnik* 19 (1968) 485 ss.

^{50a} L. Bolta, Rifnik, arheološki izsledki in problematika, *Arh. vestnik* 18 (1967) 397 ss; Idem, Poznoantično grobišče na Rifniku pri Sentjurju, *Arh. vestnik* 21—22 (1970-71) 127 ss; na podlagi Klefovega novca avtor meni, da je bilo grobišče opuščeno verjetno takrat kot kranjsko.

⁵¹ M. Slabè, *Dravljje*, 95 ss.

⁵² L. Bolta, *Arh. vestnik* 21—22 (1970—1971) 128 ss. Glej tudi M. Slabè, o. c., 59, op. 74.

⁵³ M. Slabè, Über artifizielle deformierte Schädel in Jugoslawien (v tisku).

⁵⁴ L. Bolta, Rifnik, *Varstvo spomenikov* 17—19 (1974) 145 ss.

^{54a} Z. Vinski, *Vjesnik Arh. muzeja u Zagrebu* 5 (1971) 58 uporablja za pokopane na blejskem grobišču (I) izraz »alpsko romanski staroselci«.

⁵⁵ Za navedena poznoantična naselja glej: *Arheološka najdišča Slovenije* (1975) 297, 215, 222 s, 256, 195.

⁵⁶ Upoštevaj: J. Kastelic, *Slovanska nekropola na Bledu*, Dela I. razr. SAZU 13 (1960) 33 ss; Idem, Nekaj problemov zgodnj srednjeveške arheologije v Sloveniji, *Arh. vestnik* 15—16 (1964-65) 113. Z. Vinski, o. c., 58.

⁵⁷ Za Ajdovski gradec nad Vranjem izhajam iz: P. Petru, T. Ulbert s sod., *Vranje pri Sevnici*, Katalogi in monografije 12 (1975) 16 ss; P. Petru, *Ajdovski gradec pri Sevnici*, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 52 (1975).

⁵⁸ S. Petru, Nekaj zgodnj srednjeveških najdb iz Gorjancev, *Arh. vestnik* 18 (1967) 435 ss. M. Slabè, Poskus prikaza materialnih dokazov iz časa preseljevanja narodov (5. in 6. stoletje) v SR Sloveniji, *Kronika* 20 (1972) 78. *Arheološka najdišča Slovenije* (1975) 222 ss.

⁵⁹ O gradivu s tega najdišča nas natančneje seznanjajo J. Werner, *Die Langobarden in Pannonien*, 159, sicer prim. 124 ss. Za uhanje glej posebej V. Starè, *Prazgodovina Šmarjete*, Katalogi in mo-

nografije 10 (1973) 12, sl. 6, 3—6. J. Kastelic, *Slovanska nekropola na Bledu*, 15 s.

⁶⁰ V. Sribar, Zgodnj srednjeveško grobišče in naselbina v Podmelcu — Baška grapa, *Arh. vestnik* 18 (1967) 377 ss; Idem, Podmelec, *Varstvo spomenikov* 9 (1962-64) 188.

⁶¹ D. Vuga, Sveta gora v Zasavju (Rovišče), *Arh. vestnik* 25 (1974) 424 ss.

⁶² Literatura navedena: M. Slabè, *Kronika* 20 (1972) pod op. 23.

⁶³ M. Slabè, Polhograjska gora, SR Slovenija — poznoantična naselbina, *Arh. pregled* 15 (1973) 69 s; Idem, Polhograjska gora — prazgodovina, antika, zgodnji srednji vek, *Arh. pregled* 17 (1975) 62 s.

⁶⁴ P. Petru, Zgodnj srednjeveška naselbina na Polhograjski gori nad Polhovim gradcem, *Arh. vestnik* 18 (1967) 453 ss.

⁶⁵ E. Boltin, Stara vas pri Dvorih nad Izolo, *Varstvo spomenikov* 13—14 (1968—1969) 174 s. M. Slabè, *Kronika* 20 (1972) 78 s.

⁶⁶ P. Korošec, Raziskave na Svetih gorah na Bizeljskem, *Arh. vestnik* 20 (1969) 239 ss; Eadem, Arheološke raziskave na Svetih gorah nad Sotlo, *Arh. vestnik* 25 (1974) 483 ss.

⁶⁷ J. Dular, Podzemelj-Kučar, starokrščanska cerkev, *Arh. pregled* 17 (1975) 121 ss.

⁶⁸ S. Ciglencečki, Kasnoantično utrjeno naselje Gradec nad Prapretnem, *Arh. vestnik* 26 (1975) 259 ss.

⁶⁹ M. Slabè, Arheološke najdbe iz zbirke Jamarskega kluba Kostanjevica na Krki, *Arh. vestnik* 27 (1976) 283 ss.

⁷⁰ M. Slabè, *Dravljje*, 51 (cit. lit.).

⁷¹ Za podatek se zahvaljujem T. Knificu.

⁷² *Ilustrirani Slovenec* (1925) št. 218 s fotografijo. *AII*, 16.

⁷³ P. Petru, *Zaton antike v Sloveniji* (Ljubljana 1976). Idem, Die provinzialrömische Archäologie in Slowenien, *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt II* (1977) 540.

⁷⁴ M. Urleb, Križna gora pri Ložu, *Varstvo spomenikov* 17—19 (1974) 230.

⁷⁵ Prim. M. Slabè, *Kronika* 20 (1972) op. 69.

REPORT ON ARCHAEOLOGICAL REMAINS FROM THE PERIOD OF THE MIGRATION OF PEOPLES ON SLOVENE TERRITORY

Summary

In the introduction to this article, in which the author discusses archaeological traces dating over a period of 100 years before the arrival of the Slavs on modern Slovene territory, prevailing conditions which had been established during the century before Attila's invasion are briefly presented. After this, archaeological sites and finds from those troubled times are presented in logical order.

The main urban centres of Emona, Poetovio and Neviodunum so far offer a poor record of this period, which indicates that these cities were then but a shadow of their former glory. A special paragraph is devoted to the recently discovered site at Dravljje, in the suburbs of Ljubljana, a relic of the Ostrogothic presence which adds a wealth of evidence to the discussion of the complex problem of the ethnic nature and contents of the graves. The settlement to which this necropolis belongs was probably of a military nature, situated at strategic crossroads at the gates of Ljubljana.

The author also stresses the essential difference between the cemeteries at Dravljje and at Kranj, where there is an ethnically complex necropolis (indigenous population to a large extent but also Lombards, Ostrogoths, Allemanni and Gepidi). There follows a short summary of the essential points of Z. Vinski's necropolis inventory. In calculating the duration of a Germanic presence in this settlement the deductions made by M. Kos and Grafenauer are taken into consideration, i. e. that the Slavonic penetration around the year 580 saw the end of the presence of Lombardic garrisons in the area. The question is, however, what happened to the indigenous population, which certainly did not desert the settlement entirely. The problem of the ethnic and chronological classification of the Rifnik and Kranj cemeteries should be seen from the viewpoint of the organisation of the Rifnik settlement, where from time to time Ostrogoths and Lombards lived, but as foreigners. Today of course it is difficult to describe the inclusion of both populations and their life in such a closed community.

An ethnically and culturally more homogenous element is to be found at Bled (necropolis I), with a more or less Romanised indigenous population which should be studied in conjunction with other sites in the vicinity (necropolis II). The chronology of the Bled I necropolis is only approximate as yet (2nd half of 6th and 7th centuries).

Further, within the 6th century, we trace a number of interesting sites of which several have recently increased our picture of life on Slovene territory. Thus Vranje must be mentioned, with the discovery of sacral and secular buildings and a necropolis showing that the area was inhabited up to the coming of the Slavs. Of course Svete Gore in Bizeljsko must not be ignored, where we should just mention the grave of a foreign warrior, which the author ascribes to the turn of the 5th or the early 6th century, and further, Kučar, where two sacral buildings have recently been discovered, both probably "victims" of the Slav invasion. There is also a chain of sanctuaries, a consequence of the troubled times, below the Gorjanci hills. On the left bank of the river Krka there was a late Roman settlement at Vinji vrh (autochthonous and Lombardic grave finds) and a similar situation at Sveta Gora in Zasavje. The settlements on Polhovgrajska gora and the fort at Velike Malence above the confluence of the rivers Krka and Sava lasted until the coming of the Slavs, judging by the finds, while Sveti Pavel nad Vrtovim lived on even longer. Very little is known of the late Roman villages at Križna gora, Podmelec v Baški grapi, Tinje and Praprotno, etc. Individual finds indicate that settlements at Kaplja vas pri Tržišču, Roje pri Moravčah, Laška vas, Unec pri Rakeku, etc., were still functioning during this period as well. Skeletons with deformed skulls found at the Skocjanska and Levakova caves should not be omitted from the evidence of the Great Migrations, although their burial at these sites is inexplicable at the present time.